

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюк О. Нові підходи до розбудови національної екомережі України / О.Василюк, В. Костюшин, Г. Коломицев // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України: м-ли Між-ї наук.-прак. кон-ї (Київ, 19-20.04.2011) – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т. 2. - С. 43–47
2. Екологічна безпека Вінниччини. Монографія. /За заг. ред. Олександра Мудрака. – Вінниця: ВАТ “Міська друкарня” – 2008. – 456 с.
2. Мудрак О.В. Структурно-порівняльний аналіз раритетного фіторізноманіття Поділля // “Актуальні питання біології, екології та хімії”. Електронне наукове фахове видання Запорізького національного університету. – №1 - 2010. – С. 69–75. <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Аpbeh/index.html> - доступ з екрану
3. Мудрак О.В. Вінниччина в структурі національної екомережі / О.В. Мудрак // Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики: матеріали Всеукраїнської наукової екологічної конференції (Київ, 26 жовтня 2010 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2010. – С. 185–189.
4. Мудрак О.В. Екологічна мережа Східного Поділля: необхідність створення і розбудови / О.В. Мудрак // Агроекологічний журнал. – 2009. – №2 – С. 9–16.
5. Мудрак О.В. Науково-методичні принципи і підходи формування екологічної мережі / О.В. Мудрак // “Наукові доповіді НУБіП”. – 2009. – 1 (13). <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2009-1/09vcmml.Pdf>
6. Мудрак О.В. Принципи, ресурси та шляхи формування екологічної мережі Вінниччини у контексті збалансованого розвитку / О.В. Мудрак // Екологічний вісник – 2009. – №4 (56). – С. 10–15.
7. Нейко І.С. Лісотипологічні аспекти формування національної екологічної мережі рівнинної частини України / І.С. Нейко, О.В. Мудрак // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: УкрНДДЛГА, 2010. – Вип. 117. – С. 34-39.
8. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: Навч. посіб. / С.Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
9. Мудрак О.В. Созологічна оцінка зоорізноманіття Поділля / О.В. Мудрак // “Наукові доповіді НУБіП”. – 2010. – 2 (18) <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2010-2/10 movzvp.pdf> – доступ з екрану
10. Регіональна програма екологічної мережі Вінницької області на 2004-2015 рр. - Вінниця, 2003. - 10 с
11. Тимчасові методичні рекомендації щодо розроблення схем регіональної екомережі. – К., 2006. – 39 с.
12. Формування регіональних схем екомережі (методичні рекомендації). – К., 2006. – 42 с.
13. www.vineco.ucoz.org – офіційний сайт Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Вінницькій області
14. <http://www.rada.gov.ua> – природоохоронне законодавство України
15. www.menr.gov.ua – офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України

УДК 504.

Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М., Бабікова К.О. (Україна, Київ)

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ЗОН ШАЦЬКОГО НПП У ЗБЕРЕЖЕННІ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ

Стрімкий ріст туристичної діяльності і активності туристів як в світі, так і в межах нашої держави, все більше призводить до проблем екологічного характеру. Природні екосистеми втрачають здатність до самовідновлення у зв'язку із посиленням антропогенних тисків, викликаних інтенсифікацією туристичної діяльності. Тому, на сьогоднішній день, необхідно розробляти та запроваджувати відповідні заходи щодо усунення даної проблеми та попередження її виникнення в майбутньому.

Беручи за приклад територію Західного Полісся, то слід зазначити, що саме Шацький НПП являється одним із основних центрів розвитку туризму. Наявність та різноманіття природних, історико-культурних, фауністичних та флористичних ресурсів виступає ключовим фактором, який щорічно привертає увагу тисячів відвідувачів та туристів.

На сьогоднішній день в межах парку активно функціонує 4 туристичні зони («Світязь», «Пісочне», «Гряда», ур. «Гушове»), однак планується створення та відкриття нових. Враховуючи те, що більшість туристичних зон знаходиться на березі озера Світязь, туристичні навантаження на природні комплекси та екосистеми будуть збільшуватись у відповідності до кількості відпочиваючих, викликаючи у них незворотні зміни.

До негативних факторів, спричинених активною туристичною діяльністю в межах основних туристичних зон Шацького НПП, відносяться:

- надмірна забудова прибережних ділянок (закладами туристичного розміщення, харчування та відпочинку). В результаті цього спостерігається деградація земель, зниження родючості ґрунтів, знищення рослинного покриву тощо.
- забруднення та засмічування земельних ділянок і озер (внаслідок утворення несанкціонованих звалищ сміття; розкидання по всій території зони відпочинку побутових та харчових відходів самими відпочиваючими (пластикові пакети, посуд, пляшки, папір тощо); розташування хаотичних вбиралень без контролю та належної біоочистки).
- шумове забруднення, викликане автомобільним транспортом та іншою технікою, криками відпочиваючих та гучною музикою.

- заїзд туристичного автотранспорту у прибережні смуги. Така діяльність стає однією із основних причин хімічного забруднення територій та акваторій парку викидами від двигунів (оксиди вуглецю, азоту, сірки, сажа).
- витоптування та зміна ґрунтового покриву. Ці явища найхарактерніші для прибережних районів та лісових масивів, які слугують основою для пішохідних або кінних екскурсій.

Враховуючи дані чинники впливів, постає завдання стосовно їх усунення та збереження якісного екологічного стану природних екосистем Шацького НПП. На шляху досягнення вище поставленої мети, ключову роль повинна відіграти саме екологізація усієї туристичної галузі та екологічна паспортизація туристичних територій та об'єктів.

Екологізація туризму в межах природно-туристичних зон Шацького НПП являтиме науково-обґрунтовану, екологічно-орієнтовану управлінську діяльність, яка сприятиме:

- поліпшенню екологічного стану природних комплексів та об'єктів територій туристичної зацікавленості;
- збереженню та відновленню порушених або змінених (деградованих) екосистем, за рахунок зміни режиму (способу) їх використання;
- встановленню допустимих кількостей туристів за певний туристичний сезон;
- модернізації обладнання та очисних споруд, що застосовуються в туристичній інфраструктурі;
- підвищенню культури виробництва туристичних послуг;
- екологічній освіті туристів та місцевого населення.

Ключовим і, на сьогоднішній день, одним із найдієвіших шляхів екологізації повинна стати екологічна паспортизація туристичних територій. Екологічний паспорт туристичної території - офіційний документ, що створюється з метою забезпечення обліку існуючих об'єктів туристичної активності, а також контролю над впливами, спричиненими ними на довкілля.

Сутність екологічної паспортизації туристичних зон Шацького НПП полягає в необхідності інвентаризації основних джерел антропогенних впливів на навколишнє природне середовище парку, дотримання природоохоронних норм і правил у процесі природокористування, визначення ступеня використання ресурсів природного середовища і розробка на основі даних екологічного паспорта дієвих природоохоронних заходів. Екологічні паспорти допомагають детально й диференційовано аналізувати причини змін стану довкілля та приймати заходи по запобіганню появи типових впливів у майбутньому.

Однак, стан екологічної паспортизації туристичних об'єктів в нашій державі залишається лише в проектному стані. Жодна туристична територія не має чітко створеного екологічного паспорта, який би зміг відображати динаміку туристичних потоків у певному регіоні, рівні антропогенних туристичних навантажень на природні екосистеми, а також містити необхідні рекомендації та шляхи усунення екологічних проблем.

Ще однією проблемою виступає саме відсутність законодавчої бази щодо обов'язковості екологічної паспортизації туристичних територій, що в свою чергу позбавляє можливості фахівців своєчасно передбачати та запобігати виникненню надмірних антропогенних тисків, спричинених туристичною активністю, а також проводити відповідні планувально-організаційні заходи щодо розвитку туризму.

Методиці створення та розробки екологічних паспортів туристичних та природно-заповідних територій сьогодні приділяється недостатньо уваги. Окремі дослідження з даної тематики подані в працях Ю.Р. Шеляг-Сосонка, Я.П. Дідуха, Т.Л. Андрієнко, Я.І. Мовчана, С.Ю. Поповича, Л.В. Пархісенка, В.А. Сесіна, В.С. Борейка, О.В. Гуцала, В.П. Ткача, П.М. Устименка та інших. Методика створення комплексного екологічного паспорта водного об'єкта вперше представлена в працях В.І. Гончарука та Г.О. Білявського.

Беручи за основу наукові праці вище зазначених вчених, розроблено екологічний паспорт зони відпочинку «Світязь» Шацького НПП. Територія зони розташована вздовж узбережжя оз. Світязь, багата на природні піщані пляжі, місцями покриті трав'яною рослинністю. Зона виділяється як одне ціле, хоча формувалась в межах існуючого населеного пункту з врахуванням вже існуючої забудови. Не зважаючи на те, що зона відпочинку розташована в сприятливому для подальшого розвитку її інфраструктури архітектурному середовищі, в окремих випадках вона додатково потребує: каналізування, водопостачання, зовнішнього освітлення та благоустрою території, кожного закладу відпочинку, пляжів і зв'язків між ними.

Враховуючи усі вище зазначені фактори, екологічний паспорт зони відпочинку буде складатись з чотирьох основних розділів, а саме:

Розділ 1. Загальна характеристика зони відпочинку «Світязь».

У даному розділі основна увага повинна приділятися загальній характеристиці даної зони відпочинку, особливостям її розташування, її унікальності та наявності природно-туристичних ресурсів, що сприятимуть розвитку туристичної галузі.

Розділ 2. Екологічний стан зони відпочинку «Світязь».

Цей розділ екологічного паспорта є одним із найважливіших, так як саме в ньому повинні міститись основні якісні та кількісні показники, за якими можливим стане проведення порівняльних оцінок екологічного стану території як сьогодні, так і за певний період (3-5 років).

Необхідно чітко відобразити в паспорті особливості антропогенного навантаження, що здійснюється на територію зони відпочинку (на основні компоненти: атмосферу, гідросферу, ґрунти та рослинний і тваринний світ), визначити динаміку та основні напрямки використання природних ресурсів, особливості поведінки з

відходами, а також джерела та обсяги забруднень від існуючих в межах зони, або поблизу розташованих підприємств чи екологічно небезпечних об'єктів.

Основним кількісним показником, за яким буде проводитись порівняльний аналіз екологічної ситуації, що склалась на території зони відпочинку, буде показник екологічно допустимої рекреаційної місткості. Саме рекреаційна місткість і показує ту максимальну кількість туристів, які можуть одночасно перебувати в межах туристичної зони, не завдаючи шкоди довкіллю та не викликаючи зміни в природних екосистемах.

Рекреаційна місткість для зони відпочинку буде визначатись за наступною формулою:

$$V_i = \frac{N_i \cdot S_i \cdot C}{D_i},$$

де V_i – рекреаційна місткість і-ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i – площа і-ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів.

За такою формулою були проведені розрахунки рекреаційної місткості туристичної зони відпочинку «Світязь»:

$N_i = 115$ осіб /км²;

$S_i = 8,37$ га = 0,084 км²;

$C = 90$ днів;

$D_i = 12$ днів.

Згідно даної формули, рекреаційна місткість зони відпочинку «Світязь» буде становити:

$$V_i = \frac{115 \cdot 0,084 \cdot 90}{12} = 72 \text{ особи.}$$

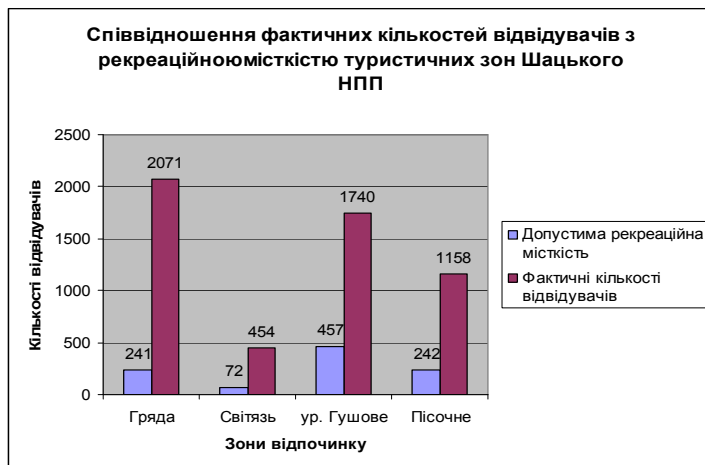

Рис. 1. Співвідношення фактичних кількостей відвідувачів з рекреаційною місткістю туристичних зон Шацького НПП

На території зони розташовані бази відпочинку, які одночасно можуть прийняти 454 туристи. Ця кількість у декілька разів перевищує значення рекреаційної місткості даної зони відпочинку.

Були проведені аналогічні розрахунки ще для трьох зон відпочинку, а основні результати відображені на діаграмі.

Внаслідок проведених розрахунків виявлено у всіх туристичних зонах значні перевищення фактично існуючих кількостей відвідувачів над значеннями допустимих рекреаційних місткостей. Це в свою чергу свідчить про посилення антропогенних тисків на природні екосистеми кожної із зон, їх виснаження та деградацію, витоупування та знищення рослинної підстилки, а також їх забруднення та засмічення.

Розділ 3. Характеристика туристичних потоків та туристичного обслуговування

Даний розділ екологічного паспорту міститиме основну інформацію про туристичний контингент та особливості туристичної діяльності. Досить важливим є факт того, які вікові та соціальні групи туристів перебувають в межах зони відпочинку, рівень їх екологічної культури та свідомості, а також час перебування в межах туристичного об'єкта.

Розділ 4. Особливості природоохоронної діяльності

Визначивши ситуацію, що складається в межах зони відпочинку, проаналізувавши існуючі антропогенні впливи та фактори, необхідним є розробка та планування природоохоронних заходів. Тому, даний розділ буде містити наступні складові:

- Планування природоохоронних заходів;
- Природно-заповідний фонд;
- Формування екологічної мережі (так як зона відпочинку «Світязь» знаходиться в межах проекрованої національної екологічної мережі);
- Особливості природоохоронної діяльності

Типовий екологічний паспорт зможе повністю охарактеризувати існуючу на сьогоднішній день екологічну ситуацію в межах даної зони відпочинку. На основі такого паспорту, стають зрозумілими існуючі недоліки тої чи іншої території та основні екологічні проблеми, спричинені туристичною галуззю і є нагальними для вирішення.

Беручи за основу відомості екологічного паспорту, для покращення екологічного стану природних та озерних екосистем даної зони відпочинку, пропонується:

- зменшувати антропогенні навантаження на екосистему озера Світязь, за рахунок встановлення максимально-допустимих рівнів туристичного навантаження.
- розпочати виділення водоохоронних зон та прибережних смуг з суворим дотриманням режиму;
- вдосконалити системи обліку, моніторингу та контролю за забрудненням природної території, розробити та ввести в дію системи ідентифікації та інструментального контролю за всіма стаціонарними та пересувними джерелами забруднення довкілля;
- упорядкувати систему водовідведення в с. Світязь та прилеглих до нього базах відпочинку з метою повного припинення скидання в озера стічних вод;
- в сільських населених пунктах забезпечити централізовану систему каналізації та будівництво єдиної ділянки очисних споруд для одного або декількох сіл, розмішених неподалік від даної зони відпочинку;
- проведення суворого контролю з боку природоохоронних органів за санітарним станом забудованих територій, забезпечення своєчасного їх прибирання та очищення від сміття.

Ці та інші заходи дозволять не лише покращити екологічну ситуацію, зменшити туристичні навантаження, але й зробити перший крок на шляху до екологізації туристичної галузі та розвитку еколого-орієнтованого туризму як в межах Шацького НПП, так і країни в цілому.

УДК 504.064.2(477.44)(045.3)

Олейниченко В.Д. (Україна Вінниця)

ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА ЯК ШЛЯХ ДО ВІДТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000 - 2015 роки розроблена в контексті вимог щодо подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також відповідно до рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття щодо питання формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту.

Вся історія формування життя нашої планети є історією формування цілісної, структурованої, унікальної, саморегулюючої, нескінченно самовідновлюваної біотичної системи, що виконує головні планетарні функції. За сутністю це історія нескінченного розвитку різноманіття форм і функцій життя, як єдиного, цілісного, унікального планетарного явища. Вся різноманітність форм живого на різних рівнях його організації (генетичному, популяційно-видовому, флористичному, ценотичному, екосистемному) і є біорізноманіттям. Біологічне різноманіття – це «мінливість живих організмів усіх екосистем, включаючи земні, морські та інші водні екосистеми та екологічні комплекси, частиною яких вони є; сюди належать різноманіття в межах різновиду, між різновидами і екосистемами» (Джонсон, 1992).

Терміном «екомережа» позначають сукупність ділянок відносно недоторканої природи, де тварини і рослини практично позбавлені впливу людини (ядра екомережі), та шляхів, якими ці ділянки сполучаються між собою (екологічні коридори). Так наприклад, ядрами екомережі можуть бути два ліси, а коридором – річка, що протікає між ними. Руслом і берегами річки тварини зможуть пересуватися з однієї ділянки лісу в іншій. Це приклад локальної мережі; такі системи поєднуються у більші, котрі в свою чергу формують глобальну екомережу, що охоплює всю планету. Територія екологічної мережі – це свого роду данина, це той мінімум, який ми лишаємо живим істотам Землі, і який обов'язково має бути звільненим від впливу господарської діяльності людини. [2]

На жаль, у реальності все не так просто, як у теорії. Часто можна спостерігати, як вирубують останній ліс у районі або розчищають і випрямляють русло річки. Такі місцевості стають непридатними для життя рослин і тварин і вже не можуть виконувати роль складових екологічної мережі. Таким чином розривається одна з ланок Природної системи. А коли порушення її цілісності відбувається повсюдно, то саме існування дикої флори і фауни Землі опиняється під загрозою. Тварини вимирають, а на місці дикорослих рослин починають зростати бур'яни.

На мою думку зі збереженням біорізноманіття, вирішенням цієї проблеми може стати створення офіційно затвердженої екомережі кожного району, області, країни. Для цього необхідно оцінити реальний стан території, розробити схему, що включатиме ядра і коридори мережі, врахувати зв'язок з сусідніми територіями і законодавчо затвердити статус новоствореного об'єкту. Належна охорона таких охоронюваних територій, підкріплена співпрацею урядів та неурядових організацій різних країн, надасть дикій природі можливість жити і розвиватись.

Зменшення біорізноманіття обумовлюється рядом причин:

1. Втрата середовища існування. Характеризує результати втручання людини в середовище існування у глобальному масштабі.
2. Розповсюдження екзотичного різновиду. Іноді це відбувається випадково, як, наприклад, сталося із шкідливими бур'янами та шкідниками.